

Mr. Džemal ŠPAGO

GOVORNI ČINOVI IZMEĐU KONVENCIJ E I INTENCIJE

Sažetak:

U ovom članku, kao što je vidljivo iz samog naslova, bavimo se ulogom konvencije i intencije (namjere) prilikom realizacije govornih činova. Dok je 'utemeljitelj' teorije govornih činova John Austin kategorično tvrdio da su govorni činovi u suštini konvencionalni, P. F. Strawson zastupao je stav da je kod jednog broja govornih činova za njihovo razumijevanje od presudnog značaja prepoznavanje namjere govornika. Kasnije su se brojni drugi istraživači ove oblasti svrstavali na jednu ili drugu stranu, ali se najrealnijim ipak čini noviji Searlov pristup koji predstavlja neki vid srednjeg puta – konvencija i intencija u svom sadejstvu omogućavaju razumijevanje govornih činova.

Ključne riječi: govorni čin, lokutorni čin, ilokutorni čin, perlokutorni čin, konvencija, intencija

Uvod

Od samog početka proučavanja govornih činova prisutna su dva različita pristupa u objašnjavanju njihove prirode:

- govorni činovi prvenstveno su konvencionalni činovi¹, kako smatraju Austin, Searle i dr.;

---

¹ Ovdje treba razjasniti sljedeće: konvencije, u svom uobičajenom značenju, samo su reproducirane neke aktivnosti, te konvencionalni čin predstavlja čin reproduciranja neke konvencionalne sheme, odnosno ponavljanja nečega što je već ranije rađeno. Međutim, u kontekstu teorije govornih činova, sam termin 'konvencionalni čin' ima ponešto drugačije značenje – podrazumijeva čin čije bi izvođenje bilo nemoguće bez postojanja određenih konvencionalnih pravila. Detaljnije o ovome pogledati u: Millikan 2005: 18-19.

- intencija (govornika), odnosno njeno prepoznavanje (od strane slušaoca) jeste ključna kod izvođenja (barem nekih) govornih činova, prema mišljenju Gricea, Strawsona i dr.

I jedni i drugi priznaju značaj onog drugog, te niko ne osporava da svaki govorni čin nužno uključuje postojanje određene intencije govornika – inače bi njegovo vršenje bilo besmisleno; s druge strane, za svaki govorni čin nužno je bar postojanje lingvističkih konvencija. Sporenja se, međutim, javljaju oko toga šta igra presudnu ulogu u izvođenju govornih činova.

Uloga konvencije u izvođenju govornih činova

Govorni čin najčešće ima tri aspekta, odnosno predstavlja kombinaciju triju činova: lokutornog (gramatičko-semantički prihvatljiva rečenica sa smislom i referencijom) ilokutornog (lokutorni čin kojem je pridodata određena ilokutorna snaga – molbe, obećanja, naredbe itd.) i perlokutornog (učinak koji govornik, namjerno ili nenamjerno, vršenjem ilokutornog čina proizvede na slušaoca). Pošto ilokutorni čin predstavlja nukleus govornog čina, često pod ovim terminom podrazumijevamo cijeli govorni čin.

Nema dvojbe oko toga da je lokutorni čin konvencionalni čin, te je za njegovo razumijevanje dovoljno poznavanje lingvističkih konvencija. Nasuprot tome, perlokutorni čin jeste rezultat slušaočeva prepoznavanja govornikove intencije i kao takav ne predstavlja konvencionalni čin. Ne postoji, dakle, nikakva konvencija prema kojoj bi određeni ilokutorni čin proizveo određeni učinak na slušaoca. Čini se da su svi saglasni oko ovoga (up. Austin 1962: 120-121); (Strawson u Hahn 1998: 46).

Najveća razilaženja javljaju se oko prirode ilokutornog čina. Austin (1962: 105) decidno navodi da je ilokutorni čin, za razliku od perlokutornog, konvencionalni čin:

„We must notice that the illocutionary act is a conventional act: an act done as conforming to a convention“.

Iz ovoga proizlazi da bez postojanja određenih konvencija ni izvođenje ilokutornih (a time ni govornih) činova ne bi bilo moguće. I onda kada se realizira neverbalnim sredstvima, dati čin mora biti konvencionalan da bi se smatrao ilokutornim činom. Naprimjer, mahnuti rukom u znak pozdrava jeste ilokutorni čin, a mahanje rukom u pokušaju da nešto kažemo strancu – nije, makar on i razumio šta mu pokušavamo reći.

Prepoznavajući i značaj intencije prilikom izvođenja govornih činova,² Searle se ipak kreće pravcem koji je izabrao i Austin:

---

² «Našom analizom ilokutornih činova moramo obuhvatiti i njihovu intencionalnu i konvencionalnu stranu, a posebno odnos između ovih dveju strana.» (Searle 1969; prijevod: Serl 1991: 99).

„...u slučaju govornih činova koji se izvode u okviru jezika, stvar je konvencije – a ne strategije, tehnike, procedure ili prirodnih činjenica – da li izričaji takvih i takvih izraza pod određenim uslovima važe kao davanje obećanja.“ (Searle 1969; prijevod: Serl 1991: 89). Obećanje se ovdje, naravno, samo navodi kao primjer.

Searle ide i korak dalje, uvodeći niz pravila bez kojih ni izvođenje govornih činova ne bi bilo moguće³:

„...ilokutorni činovi, uopšte uzev, izvode (se) u okviru jezika po nekim pravilima i (...) ne bi ni mogli da se izvode kada upravo jezik ne bi dozvoljavao mogućnost njihovog izvođenja“ (Searle 1969; prijevod: Serl 1991: 90).

Prije svega, Searle pravi razliku između regulativnih i konstitutivnih pravila. Regulativna pravila (npr., prilikom jela viljušku treba držati u lijevoj, a nož u desnoj ruci) samo reguliraju određeno ponašanje koje bi i bez njih bilo moguće. Konstitutivna pravila (npr., da bi se upisali na postdiplomski studij kandidati moraju prvo završiti fakultet) jesu, međutim, mnogo važnija – bez njih ni aktivnost koju uređuju ne bi bila moguća. Upravo su konstitutivna pravila od suštinskog značaja prilikom izvođenja govornih činova.⁴ Postoje četiri tipa ovakvih pravila kada je riječ o govornim činovima, a sadržaj tih pravila razlikuje se od jednog do drugog čina. Mi ćemo ih ovdje prikazati u svjetlu govornog čina naredbe:

1. pravilo propozicionog sadržaja (govornikova naredba mora se odnositi na neki budući čin slušaoca);

2. pripremno pravilo (1. govornik mora imati autoritet nad slušaocem, 2. slušalac je u stanju da izvrši traženi čin i / ili govornik vjeruje da je slušalac u stanju izvršiti taj čin 3. ni govorniku ni slušaocu nije očigledno da bi slušalac svakako izvršio taj čin u normalnom slijedu događaja);

3. pravilo iskrenosti (govornik želi da slušalac izvrši taj čin);

4. suštinsko pravilo (sami govorni čin predstavlja pokušaj govornika da navede slušaoca da izvrši taj čin).⁵

Pravilo iskrenosti (barem ako je formulirano na navedeni način) ponešto se razlikuje od ostalih pravila po tome što je, i kada ga govornik krši, sam govorni čin izvršen. Ovo je posebno evidentno kod govornog čina obećanja. U smislu da govornik mora biti iskren u pogledu onoga što govori, ovo je regulativno pravilo. Konstitutivno je u pogledu toga da ga govornik ne

³ Searlovo uvođenje pravila nužnih za uspješnu realizaciju govornih činova predstavljalo je važan korak u konačnom zaokruživanju i kompletiranju teorije govornih činova.

⁴ Neki jednostavni govorni činovi poput pozdravljanja ipak ne zahtijevaju postojanje konstitutivnih pravila, ali su takvi činovi vrlo rijetki (Searle 2002: 152).

⁵ Detaljan prikaz ovih pravila vidjeti u: Searle 1969; prijevod Serl 1991: 122-127. Međutim, Leech (1983: 44) tvrdi da, osim pravila propozicionog sadržaja, sva ostala Searlova pravila mogu biti zamijenjena nekonvencionalnim implikaturama.

smije eksplicitno prekršiti, odnosno da eksplicitno ne dovede u pitanje iskrenost svojih namjera.⁶ Prekrši li se neko od konstitutivnih pravila, govorni čin uopće nije ni izvršen, dok je prilikom kršenja regulativnih pravila govorni čin izvršen, ali defektan.⁷

Neki govorni činovi nemaju neka od navedenih pravila – naprimjer, tvrdnja nema pravilo propozicionog sadržaja.

Uloga intencije u izvođenju govornih činova

Osnovno pitanje do kojega sada dolazimo jeste da li je moguće da se (bar neki) govorni činovi izvode izvan ustaljenih shema, odnosno bez sljedećega određene konvencije koja bi propisivala načine i uvjete njihova izvođenja. Strawson (1964) kaže da je to moguće, navodeći veoma slikovit primjer – da ga parafraziramo – tvrditi da je izvođenje govornih činova moguće samo po nekoj konvenciji jednako je tvrđenju da je ljubavna veza moguća samo na način kako je to opisano u *Romeu i Juliji*. Strawson je učinio vrlo važan korak u daljnjem oblikovanju teorije govornih činova integriranjem Griceove teorije komunikacije u ovu teoriju.

Dio Griceove teorije komunikacije koji nas ovdje zanima jeste njegova analiza govornikove intencije u komunikaciji. Naime, iz različitih razloga mi često ne kažemo eksplicitno ono što želimo reći, već prepuštamo slušaocu da prepozna naše intencije na osnovu onoga što smo rekli, ali i na osnovu konteksta u kojem se komunikacija odvija. Prema Griceu, komunikacija se odvija na sljedeći način: govornik svojim izričajem (u odgovarajućem kontekstu) nastoji navesti slušaoca da prepozna njegovu intenciju, te samim njenim prepoznavanjem od strane slušaoca ta intencija bude realizirana, a komunikacija uspješno ostvarena.⁸

Oslanjajući se na Griceov koncept govornikove intencije, Strawson (1964: 443) odbacuje Austinovu tezu da su svi ilokutorni činovi nužno i konvencionalni činovi (osim u smislu lingvističkih konvencija):

„...although the circumstances of utterance are always relevant to the determination of the illocutionary force of an utterance, there are many cases in which it is not as conforming to an accepted convention of any kind (...) that an illocutionary act is performed.“

---

⁶ U tom slučaju imali bismo *self-defeating speech act* tipa: *'I promise you to come tomorrow and tell you that I will not come'* (Vanderveken 1980: 267). O tome pogledati i Searle 1969; prijevod Serl 1991: 120-121.

⁷ Pogledati Vanderveken (2005: 120) – npr., dati obećanje bez namjere da ga ispunimo defektan je govorni čin, dok kod Austina nije bilo ovakve distinkcije

⁸ Detaljniju analizu vidjeti u Griceovom članku *'Meaning'* iz 1957. Grice 1989: 213-223; ali Leech (1983: 23) nastoji skrenuti pažnju na činjenicu da govornik često ima više intencija koje želi postići svojim činom.

On povlači jasnu razliku između dvije skupine ilokutornih činova⁹: one za čije uspješno izvođenje mora postojati određena društvena institucija, odnosno konvencija na osnovu koje se dati čin i može realizirati (npr., matičarevo proglašavanje braka, porotino donošenje presude, sudijino izricanje osude itd.) i onih za čije izvođenje nije nužno postojanje bilo kakvih konvencija izuzev jezičkih (davanje savjeta, upozorenja, molbi itd.). Ove dvije skupine ne moraju uvijek biti jasno razgraničene. Kod druge skupine presudno je da slušalac prepozna govornikovu intenciju, koju on može i eksplicitno izraziti (eksplicitnim performativom) i u tom slučaju govorni čin postaje konvencionalan.¹⁰

Dakle, ne postoji nikakva konvencija po kojoj bi, naprimjer, izričaj „*The ice over there is very thin*“ predstavljao realizaciju govornog čina upozorenja (up. Strawson (1964: 443-444). Ovdje je za uspješno izvršenje govornog čina od suštinskog značaja da slušalac prepozna govornikovu intenciju (u konkretnom slučaju da upozori slušaoca da ne ide na led), tako da je samo značenje izričaja najuže povezano sa govornikovom intencijom.

Zaključak

Kao što kaže i sam Searle (2002: 142-156) u svom kasnijem radu „*Individual Intentionality...*“ iz 1989, dva navedena pristupa zapravo mogu biti kompatibilna. Izvođenje govornih činova jeste izraz govornikove intencionalnosti, ali to ujedno predstavlja i vršenje određene društvene aktivnosti koja pretpostavlja i postojanje institucionalnih činjenica. Naprimjer, iako uspješno vršenje govornog čina obećanja često ovisi o prepoznavanju govornikove intencije,¹¹ i za to je potrebno postojanje institucije obećanja (dakle, prakse obavezivanja govornika da izvrši neki čin u budućnosti), bez koje intencija govornika sama po sebi ne bi bila dovoljna za vršenje datog čina. I to nas ponovo vodi ka nekom obliku konvencije. I zaista, govorni činovi i predstavljaju na neki način kombinaciju ovih dvaju elemenata, isprepletenost konvencija i intencija koje zajedno doprinose njihovoj uspješnoj realizaciji.

⁹ «Some illocutionary acts are conventional; others are not (except in so far as the are locutionary acts)» (Strawson 1964: 445).

¹⁰ Na ovo primjedbu ima Millikan (up. Hahn 1998: 27-28), koja kaže da govornikova intencija ne može biti stvar konvencije.

¹¹ Searle (2002: 143) kaže da je, što se tiče teorije govornih činova, nužno napraviti razliku između dvije vrste intencija – razliku koju Grice nije napravio, a što je, prema Searleu, za posljedicu imalo brojne probleme u Griceovoj teoriji komunikacije – između reprezentativne i komunikativne intencije. Jer, ako govornik obeća da će nešto učiniti, treba razlikovati njegovu intenciju da se obaveže da to zaista i učini od intencije da to obavezivanje saopći slušaocu.

Abstract

As we can see from the very title, this article deals with the role of convention and intention in the realisation of speech acts. While the “founder” of the speech act theory J. Austin categorically stated that speech acts are essentially conventional, P. F. Strawson claims that for understanding some speech acts recognition of the speaker's intention is utmostly important. Many of the later researchers of the matter took one or the other side. However, the most objective appears to be a recent Searle's approach representing a kind of a compromise between the two: the interrelation of conventions and intentions enables the understanding of speech acts.

Literatura:

1. Austin, J. (1975): *How to Do Things with Words*, 2nd edition, Clarendon Press
2. Grice, P. (1989): *Studies in the Ways of Words*, Harvard University Press
3. Hahn, L. (1998) (ed.): *The Philosophy of P. F. Strawson*, Open Court Publishing Company
4. Leech, G. (1983): *Principles of Pragmatics*, Longman,
5. Millikan, R. G. (2005): *Language: A Biological Model*, Oxford University Press
6. Searle, J. (1991): *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge University Press (1969); prijevod: Đukić, M.
7. Searle, J. (2002): *Consciousness and Language*, Cambridge University Press
8. Strawson, P. F. (1964): „Intention and Convention in Speech Acts“, *The Philosophical Review*, Vol. 73, No. 4, pp. 439-460, Oct.
9. Vanderveken, D. (2005) (ed.): *Logic, Thought and Action*, Springer